

УДК 336.228

Блах Н.В., Кривенко В.Г.

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ ТА МІСЦЕ УКРАЇНИ В ЙОГО СТРУКТУРІ

У роботі проаналізовано світові тенденції розвитку міжнародного туризму з двох боків: в'їзного та виїзного туризму (на основі статистичних даних Всесвітньої туристичної організації). Визначено місце України в структурі світового ринку туристичних послуг.

Ключові слова: туризм; в'їзний туризм; внутрішній туризм; міжнародні туристичні витрати.

Постановка проблеми. На сучасному етапі міжнародний туризм розвивається значними темпами, охоплюючи зростаючу частину світового ринку товарів і послуг. Так, за даними ВТО станом на 2010 рік доходи від міжнародного туризму склали 30 % світового ринку послуг. Зважаючи на останні зміни кон'юнктури світового ринку, виникає гостра необхідність у дослідженні тенденцій розвитку міжнародного туризму та аналізі причин цих коливань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням сфери міжнародного туризму присвячені наукові праці багатьох вчених та дослідників, таких як: В.І. Азар, В.Д. Безносок, Н.А. Гук, І.В. Черніна, Ю.О. Коваленко, О.В. Вертелева та ін. Ними досліджувались як сучасний стан, так і проблеми розвитку сфери туристичного бізнесу в епоху глобалізації, конкурентні переваги України як об'єкта міжнародного туризму. Також висвітлювались теоретичні засади формування та функціонування світового ринку туристичних послуг.

Мета статті. Головною метою роботи є аналіз світових тенденцій розвитку міжнародного туризму, причин кон'юнктурних коливань цього сегмента світового ринку, а також визначення місця України в структурі міжнародного туризму.

Виклад основного матеріалу. Останній період в розвитку економіки характеризується значним спадом головних макроекономічних показників, які є індикаторами економічного розвитку кожної країни. Оскільки галузь туризму є невід'ємною частиною національного господарства, негативні тенденції поширились і на цю сферу. У свою чергу це загострило не тільки економічні проблеми на макрорівні, але і вплинуло на мезо- і мікрорівень, викликавши збільшення диспропорцій у регіональному розвитку. Отже, світова глобальна економічна криза ланцюговою реакцією перейшла із макрорівня на мікрорівень. Перш ніж перейти до аналізу останніх тенденцій у розвитку міжнародного туризму, визначимось з окремими дефініціями. Згідно з Законом України «Про туризм» *туризм* – тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці перебування [1]. Згідно з методичними рекомендаціями Всесвітньої туристичної організації (далі – ВТО)

[5]: *в'їзний туризм* (англ. – «inbound tourism») включає нерезидентів, які прибули в країну призначення з точки зору країни призначення; *виїзний туризм* (англ. – «outbound tourism») включає резидентів, що подорожують в інші країни, з точки зору країни постійного проживання; *внутрішній туризм* (англ. – «domestic tourism») включає резидентів країни, що розглядається, які подорожують у межах даної країни. Також відповідно до цих рекомендацій необхідно враховувати такі суттєві моменти під час підрахунку кількості туристичних прибуттів: – ці відомості включають лише тих туристів, які залишаються на місці подорожі на термін, що перевищує 1 день; – ці відомості включають кількість прибуттів, а не кількість туристів, тобто якщо одна й та сама особа (далі – турист) здійснює декілька подорожей протягом періоду, що розглядається, або, якщо особа подорожує декількома країнами, що входять до одного туристичного туру, то підраховується кількість прибуттів до всіх країн.

Міжнародні туристичні грошові надходження (англ. – «international tourism receipts»), які отримує країна від в'їзного туризму, п'являють собою всі витрати, які здійснюють туристи, що прибувають із-за кордону. *Міжнародні туристичні витрати* – це витрати на туризм туристів – резидентів країни, що розглядаються, зроблені за межами цієї країни [5]. Згідно з класифікацією ВТО всі країни, задіяні в сфері міжнародного туризму, представлені п'ятьма регіонами: – *Африка*, що включає п'ять субрегіонів (Північна Африка, Західна Африка, Центральна Африка, Східна Африка та Південна Африка); – *Америка*, що включає 4 субрегіони (Північна Америка, Карибські острови, Центральна Америка та Південна Америка); – *Азія і Тихий океан*, що включає 4 субрегіони (Північно-Східна Азія, Південно-Західна Азія, Південна Азія та Океанія); – *Європа*, що включає 5 субрегіонів (Північна Європа, Західна Європа, Центральна та Східна Європа, Південна Європа та Східна Середземноморська Європа); – *Середній Схід*. Проаналізуємо динаміку в'їзного туризму за період із 1980 року по 2011 рік у розрізі вищеназваних п'яти регіонів. Кількість міжнародних туристичних прибуттів у динаміці з урахуванням вищенаведених рекомендацій і статистичних даних ВТО [5], наведені в таблиці 1 та зображені на діаграмі (рис. 1). З таблиці видно, що починаючи з 1980 року, міжнародний туризм набуває значного розвитку, з кожним роком підвищуючи темпи свого зростання. Така позитивна тенденція спостерігалась до 2010 року. По-перше, туризм є галуззю, що приносить найшвидший прибуток; по-друге, він є каталізатором розвитку споріднених галузей, тим самим, підвищуючи необхідність власного розвитку. Порівнюючи темпи зростання обсягів в'їзного туризму, можна зазначити, що найбільше зростання (в 6-7 разів) відбулось у країнах Африки, Азії та Тихого Океану, Середнього Сходу. Країни, що не мали в наявності розвиненої інфраструктури до певного періоду, всі зусилля спрямували на її вдосконалення та розвиток, зайняли значну частку у світовому ринку туристичних послуг і стабільно її тримають. 2010 рік був досить суперечливим з точки зору зниження темпів розвитку міжнародного туризму. Дослідники ВТО виділили 3 головні причини таких негативних тенденцій:

- глобальна фінансова криза;
- зростання цін на споживчі товари та паливо;

– різкі коливання валютних курсів.

Так, у 2011 році міжнародні туристичні прибуття скоротились на 4 % порівняно з 2010 роком до 880 млн., що перевищило їх зниження у 2010 році порівняно із 2009 роком, яке становило 1 % на той час, але, зважаючи на динаміку в розвитку міжнародного туризму до дії вищенаведених трьох причин, можна переконливо стверджувати, що спад викликаний не внутрішніми факторами його розвитку, а зовнішніми. І саме подолання глобальної фінансової кризи дасть змогу вивести галузь туризму на зростаючі темпи його розвитку.

Таблиця 1

Динаміка в'їзного туризму за період 1980–2011 рр. за субрегіонами

Міжнародні туристичні прибуття, млн.						
Роки	Африка	Америка	Азія і Тихий Океан	Європа	Середній Схід	Світовий ринок
1980	7,2	62,3	23,0	178,5	7,1	222,3
1981	8,1	62,5	24,9	175,5	7,6	278,6
1982	7,6	59,7	26,0	175,3	8,3	276,9
1983	8,2	59,9	26,6	179,6	7,5	281,8
1984	8,9	67,4	29,5	193,4	7,7	306,9
1985	9,7	65,1	32,9	204,3	8,1	320,1
1986	9,4	70,9	36,8	206,2	6,9	330,2
1987	9,9	76,6	42,1	223,9	7,2	359,7
1988	12,6	83,0	48,7	231,6	9,1	385,0
1989	13,9	86,9	49,4	250,7	9,2	410,1
1990	15,2	92,8	56,2	265,6	9,6	439,4
1991	16,3	95,3	58,0	263,9	8,9	442,4
1992	18,3	102,2	65,8	282,2	11,3	479,8
1993	18,9	102,2	72,3	290,8	11,4	495,6
1994	19,3	105,1	80,1	303,1	12,1	519,7
1995	20,4	109,0	82,4	315,0	13,7	540,5
1996	22,2	114,5	90,4	332,1	15,8	575,0
1997	23,2	116,2	89,7	352,9	16,7	598,7
1998	25,6	119,1	89,4	364,6	18,0	616,7
1999	27,0	121,9	98,7	370,5	21,5	639,6
2000	28,3	128,1	110,5	395,9	24,2	687,0
2001	29,1	122,1	115,7	295,2	24,5	586,6
2002	30,0	116,7	124,9	407,0	28,5	707,1
2003	31,6	113,1	113,3	407,1	29,5	694,6
2004	34,5	125,7	144,2	424,4	36,3	765,1
2005	37,3	133,5	155,4	441,5	39,0	806,7
2006	40,9	135,7	167,8	460,8	41,0	846,2

2007	44,2	142,1	184,9	480,1	46,4	897,7
2008	45,7	147,1	184,1	487,1	55,6	919,6
2009	48,0	139,6	180,5	459,7	52,5	880,3
2010	47,8	145,6	183,4	460,2	57,3	923,4
2011	49,2	152,3	186,1	473,5	61,0	956,0

Джерело: складено авторами на основі даних ВТО.

Попередньо розглянута тенденція спостерігається і в цьому випадку, оскільки показники нерозривно пов'язані один із одним. Стрімке зростання надходжень до 2010 року переконує у збільшенні питомої ваги туристичних послуг в загальній структурі світового ринку послуг.

Таблиця 2

Динаміка міжнародних туристичних грошових надходжень за період 1980–2011 рр. за субрегіонами

Міжнародні туристичні грошові надходження, млрд. дол.						
Роки	Африка	Америка	Азія і Тихий Океан	Європа	Середній Схід	Світовий ринок
1980	3,4	24,7	11,2	61,6	3,5	104,4
1981	3,7	27,8	13,2	57,1	4,4	106,2
1982	3,4	25,7	13,3	55,5	2,2	100,1
1983	3,5	26,3	14,0	55,2	4,4	103,4
1984	3,2	32,0	15,1	57,2	4,7	112,2
1985	3,1	33,3	16,2	62,2	4,2	119,0
1986	3,6	38,4	21,0	78,5	3,5	145,0
1987	4,6	43,1	28,0	99,0	4,5	179,2
1988	5,5	51,3	36,7	109,9	4,3	207,7
1989	5,7	60,2	40,9	153,8	5,1	265,7
1990	6,4	69,3	46,5	142,9	5,1	270,2
1991	6,0	76,3	48,0	147,8	5,3	283,4
1992	6,8	83,6	56,2	172,4	7,5	326,5
1993	6,9	89,2	61,5	167,1	8,0	332,7
1994	7,6	92,4	72,0	180,9	9,3	362,2
1995	8,5	98,4	80,7	212,2	10,9	410,7
1996	9,7	108,2	91,0	224,6	12,5	446,0
1997	9,5	114,4	88,9	223,7	13,8	450,3
1998	10,2	115,2	77,7	234,6	13,7	451,4
1999	11,0	119,9	84,1	233,6	16,0	464,6
2000	10,5	130,8	90,2	232,5	17,6	481,6
2001	11,5	119,8	92,9	227,5	18,1	469,8
2002	12,0	113,5	101,4	241,9	19,4	488,2
2003	16,1	114,2	98,4	283,4	22,5	534,6
2004	19,2	132,0	129,5	328,5	25,5	634,7

2005	21,5	144,6	140,8	348,3	27,6	682,8
2006	24,7	154,1	156,5	377,3	29,9	742,5
2007	28,2	171,3	183,1	434,1	33,6	850,3
2008	28,9	176,2	187,2	534,1	34,8	944,0
2009	30,4	186,6	193,4	652,4	37,4	887,4
2010	-	-	-	-	-	955,4
2011	-	-	-	-	-	987,7

Джерело: складено авторами на основі даних ВТО.

Якщо абсолютні показники використовуються для розуміння масштабів кожної країни з точки зору впливу на світовий туристичний ринок і місце в структурі міжнародного туризму, то відносні – демонструють її значимість і рівень розвитку.

Таблиця 3

Динаміка міжнародних туристичних грошових надходжень на одне прибуття за період 1980–2011 рр. за субрегіонами

Роки	Міжнародні туристичні грошові надходження на одне прибуття, дол./приб.					
	Африка	Америка	Азія і Тихий Океан	Європа	Середній Схід	Світовий ринок
1980	472,2	396,5	487,0	345,1	493,0	469,6
1981	456,8	444,8	530,1	325,4	578,9	381,2
1982	447,4	430,5	511,5	316,6	265,1	361,5
1983	426,8	439,1	526,3	307,3	586,7	366,9
1984	359,6	474,8	511,9	295,8	610,4	365,6
1985	319,6	511,5	492,4	304,5	518,5	371,8
1986	383,0	541,6	570,7	380,7	507,2	439,1
1987	464,6	562,7	665,1	442,2	625,0	498,2
1988	436,5	618,1	753,6	474,5	472,5	539,5
1989	410,1	692,8	827,9	613,5	554,3	647,9
1990	421,1	746,8	827,4	538,0	531,3	614,9
1991	368,1	800,6	827,6	560,1	595,5	640,6
1992	371,6	818,0	854,1	610,9	663,7	680,5
1993	365,1	872,8	850,6	574,6	701,8	671,3
1994	393,8	879,2	898,9	596,8	768,6	696,9
1995	416,7	902,8	979,4	673,7	795,6	759,9
1996	436,9	945,0	1006,6	676,3	791,1	775,7
1997	409,5	984,5	991,1	633,9	826,3	752,1
1998	398,4	967,3	869,1	643,4	761,1	732,0
1999	407,4	983,6	852,1	630,5	744,2	726,4
2000	371,0	1021,1	816,3	587,3	727,3	701,0
2001	395,2	981,2	802,9	770,7	738,8	800,9

2002	400,0	972,6	811,8	594,3	680,7	690,4
2003	509,5	1009,7	868,5	696,1	762,7	769,7
2004	556,5	1050,1	898,1	774,0	702,5	829,6
2005	576,4	1083,1	906,0	788,9	707,7	846,4
2006	603,9	1135,6	932,7	818,8	729,3	877,5
2007	638,0	1205,5	990,3	904,2	724,1	947,2
2008	640,4	1212,3	995,1	909,3	735,2	1026,5
2009	652,3	1220,4	997,3	915,4	742,7	1008,1
2010	-	-	-	-	-	1047,5
2011	-	-	-	-	-	1065,7

Джерело: складено авторами на основі даних ВТО.

Україну експерти ВТО визначають, як туристичну країну зі швидкими темпами зростання цього сегмента ринку. Так, станом на 2010 рік згідно з даними ВТО Україна посіла 7 місце за кількістю туристичних прибуттів за рік, залишивши за собою Туреччину, Німеччину та Мексику. Світовими лідерами за цим показником є Франція, США, Іспанія, Китай, Італія, Об'єднане Королівство. Отже, всі можливості у прийнятті іноземних туристів в Україні є, але незначні питомі грошові туристичні надходження не дають змоги отримати достатньо коштів від цієї галузі. І це спричинило те, що відповідно до обсягів міжнародних грошових туристичних надходжень Україна не увійшла в десятку світових лідерів (США, Іспанія, Франція, Італія, Китай, Німеччина, Об'єднане Королівство, Австралія, Туреччина, Австрія). За наявними даними ВТО надходження на одну особу населення зросли у 2010 році порівняно з 2005 роком з 177,6 дол. до 227,2 дол. на особу (на 28 %). Наочно динаміка показників представлена на рис. 4-6. Порівнюючи із середнім світовим аналогічним показником, який сягає в 2010 році 1026,5 дол. на одне прибуття, можна стверджувати, що є необхідність розвитку та активізації використання туристичного потенціалу країни. При цьому потрібно враховувати і рівень розвитку країни, а саме ВВП на душу населення як один із важливих макроекономічних показників [2]. Протилежним до в'їзного туризму і надходжень від нього є показник міжнародних туристичних витрат як індикатор виїзного туризму, що є складовою частиною міжнародного туризму. Безперечно, він залежить від рівня розвитку країни, що впливає на можливості туристів-резидентів отримувати послуги в сфері туризму за межами країни постійного місця проживання. З таблиці 4 помітно виділяються безперечні лідери за рівнем цього показника. Перші місця посідають Німеччина, США, Об'єднане Королівство, не порушуючи тенденцій пріоритетності і в показниках в'їзного туризму. Для аналізу були обрані декілька країн із повного переліку 50 країн-лідерів, запропонованих експертами ВТО. Порівнюючи Україну (яка станом на 2010 рік посідала 43-тє місце із 50-ти) з іншими країнами – споживачами туристичного продукту, можемо спостерігати як високі темпи зростання цього показника в абсолютному вираженні (таблиця 4), так і більш повільні, але позитивні щодо відносного показника (таблиця 5 та рис. 7). Так, станом на 2010 рік найбільші витрати на особу здійснюються резидентами

Австрії, Об'єднаного Королівства, Нідерландів і т.д. Найменші витрати із цього переліку здійснюються резидентами Китаю, Туреччини та Єгипту, що знову ж таки пояснюється рівнем розвитку цих країн і відповідно рівнем доходу на душу населення.

Висновки і пропозиції. Глобальна економічна криза негативно вплинула на сферу міжнародного туризму, але, враховуючи попередні багаторічні позитивні тенденції і зрушення в розвитку цього сегмента світового ринку послуг, експерти ВТО розробили прогноз щодо майбутньої галузі міжнародного туризму [5]. Так, у 2020 році кількість туристичних прибуттів за прогнозами буде становити 1,6 млрд., тобто спеціалістами прогнозується значне зростання ємкості світового туристичного ринку. Оскільки Україна в цій сфері не є країною-аутсайдером, то яку частку туристичного ринку вона охопить, буде залежати насамперед від дій держави, від вчасного спрямування політики на активізацію використання туристичного потенціалу як самої країни в цілому, так і кожного регіону.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про туризм» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nau.kiev.ua/>
2. Александрова А.Ю. Международный туризм/ А.Ю. Александрова М.: «Аспект пресс», 2001. – 298 с.
3. Федорченко В.К., Мініч І.М. Туристський словник-довідник: навчальний посібник/В.К. Федорченко, І.М. Мініч – К., 2000. – 356 с.
4. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unwto.org>

Подано до редакції 17 жовтня 2012 року

Блах Н.В., Кривенко В.Г.

Экономическое развитие международного туризма и место Украины в его структуре

В работе проанализировано мировые тенденции развития международного туризма с двух сторон: въездного и выездного туризма (на основе статистических данных Всемирной туристической организации). Определено место Украины в структуре мирового рынка туристических услуг.

Ключевые слова: туризм; въездной туризм; внутренний туризм; международные туристические расходы.

Blakh N.V., Krivenko V.G.

Economic development of international tourism and the place of Ukraine in its structure

Analyzed global trends in international tourism in two ways: inbound and outbound tourism (based on the statistics of the World Tourism Organization. The place of Ukraine in the structure of the global tourism market.

Key words: *tourism; inbound tourism; domestic tourism; international travel expenses.*

Блах Надія Вадимівна – студентка групи ФМУЗ-51 Національного університету ДПС України.

Кривенко Віктор Григорович – кандидат економічних наук, проректор з економіки та перспективного розвитку Національного університету ДПС України.